

14. В.Б. Бібліографія: [Рецензія на збірку поезій В.Яніва “Сонце і грати”] // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 7.
15. Бабога Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття. – Словацьке педагог. вид-во в Братиславі; Відділ української літ-ри в Пряшеві. – 1994. – 249 с.
16. Габор В. Вплив літературної критики на становлення та розвиток нової української літератури на Закарпатті в 20 – 30-х роках XX ст. (за матеріалами періодичних видань) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 425 – 441.
17. Гарасевич А. Молодий Закарпатський парнас: Зореслав // Напередодні. – 1938. – Ч. 8.
18. Гнатюк В. Літературно-стремління Підкарпатської Русі. Написав Др. Володимир Бірчак: [Рецензія] // Літературно-науковий вісник. – 1922. – Т. 76. – Кн. 1. – С. 86 – 88.
19. Голомб Л. Літературно-критичний дискурс поезії Закарпаття 20 – 30-х рр. XX ст. // Українська поезія Закарпаття XX століття: Науковий збірник. – Ужгород, 2004. – С. 168 – 182.
20. Еліот Т. Функції літературної критики // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 66 – 72.
21. Мельник Я. “На неходженім у нас полі”: апокрифічна тема в науковій спадщині В.Гнатюка // Наукові записки. Серія: Літературознавство: До 130-річчя народження В.Гнатюка. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – Вип. X. – С. 172 – 178.
22. Митрополит Андрей. З філософії культури // Наша культура. – Варшава, 1935. – С. 201 – 207.
23. Мишанич О. Володимир Бірчак і його книжка “Літературні стремління Підкарпатської Русі”: [Післямова] // Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Русі: [Репринт]. – Ужгород: Карпати, 1993. – С. 191 – 192.
24. Новак С. Листи Володимира Бірчака до Володимира Гнатюка // Наукові записки. Серія: Літературознавство: До 130-річчя народження В.Гнатюка. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – Вип. X. – С. 86 – 98.
25. Огієнко І. Творімо українську культуру всіма силами нації!: Ще раз про наші завдання // Наша культура. – Варшава, 1935. – С. 337 – 344.
26. Решетука В. Ідея чи форма? // Наша культура. – Варшава, 1936. – Кн. 1. – С. 18 – 22; Кн. 12. – С. 498 – 503.
27. Шульце-Бергоф П. Об’єктивність поета / Переклав з нім. В.Бірчак // Світ. – 1906. – Ч. 14. – С. 220 – 221; Ч. 15. – С. 229 – 231.
28. [Яг]. Література Закарпаття: [Про “Літературні стремління Підкарпатської Русі” В.Бірчака] // Назустріч. – 1938. – Ч. 4.

Валерій ПАНЧЕНКО

ГЕНДЕРНА ВЗАЄМОДІЯ У Д.Г.ЛОУРЕНСА І В.ВИННИЧЕНКА

У статті досліджується гендерна комунікація у романах Д.Г.Лоуренса «Коханець леді Чатерлей» та «Сини та коханці» і В.Винниченка «Чесність з собою» та «Записки Кирпатого Мефістофеля».

Ключові слова: гендер, комунікація, Д.Г. Лоуренс, В. Винниченко.

The article deals with gender communicatin in the novels by D.-H.Lowrence “Lady Chatterley’s Lover”, “Sons and Lovers” and V.Vynnychenko “Chesnist’ z soboyu”, “Zapysky kyrpatoho Mefistifel’a”.

Key words: gender, communication, D.G. Lawrence, V. Vynnychenko.

В статье исследуется гендерная коммуникация в романах Д. Г. Лоуренса «Любовник леди Чатерлей» и «Сыновья и любовники» и В. Винниченко «Честность с собой» и «Записки курносого Мефистофеля».

Ключевые слова: гендер, коммуникация, Д.Г. Лоуренс, В. Винниченко.

Гендер – складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей чоловічих та жіночих ролей, поведінки, ментальних та емоційних характеристик. Важливими елементами створення гендерних відмінностей є розмежування і протиставлення «чоловічого» та «жіночого», тому гендерна взаємодія персонажів у межах художнього цілого стає важливим елементом гендерного аналізу літературного твору.

Головним чинником у персонажних взаєминах є поняття зв’язку, з якого випливають такі

концепти як: шлюб/перелюб, вірність/зрада, репродуктивна функція, ревності, проституція, симпатія/антипатія, зрілість/інфантильність.

Мета цієї статті – простежити на матеріалі романів Д.Г.Лоуренса «Коханець леді Чатерлей» та «Сини та коханці» і В.Винниченка «Чесність з собою» та «Записки Кирпатого Мефістофеля» особливості гендерної міжперсонажної взаємодії.

Почнемо наше дослідження з концептів вірності і зради у взаєминах персонажів (Констанс і Кліффорда, Мелорза та Майкаліса у Д. Г. Лоуренса, і Дари, Віри і Мирона у В.К.Винниченка).

Мирон Купченко, головний персонаж роману В. К. Винниченка «Чесність з собою», відчуває потяг, любов, кохання до жінок, що його оточують і наратор сугерує, що саме Миронові приймати рішення щодо того, кого кохати і кому бути вірним, а кого ні, хоча, як виявляється з розвитком сюжету, Мирон постає не сильним, а радше смиренным та інфантильним, коли справа торкається його коханої жінки Дари, і він заледве знаходить у собі мужність освідчитись їй у коханні [2, 152].

У Д. Г. Лоуренса ж роман «Коханець леді Чаттерлей» побудований на постаті Констанс, портретна характеристика якої, на відміну від Мирона, чітка. Читач може спостерігати портретні характеристики Мирона лише у порівнянні з іншими персонажами, такими як Тарас чи його (Миронова) сестра Маруся, з яких видно, що він сильний і мужній чоловік [2, 2]. Констанс постає в образі вольової і сильної жінки [1, 6-7], однак з розвитком подій у романі стає цілком зрозуміло, що вона жінка пасивна і покірна [1, 86]. Коли Констанс зустрічається з Олівером Мелорзом, вона повністю йому підкоряється, що дає можливість побачити, що вона усе своє життя шукала сильного чоловіка, якому вона могла б цілковито скоритись: «Вона скорилася. Цей чоловік володів тією дивною владністю оборонця, якій вона зразу підкорилася» [1, 132]. Саме тому і виникає питання вірності і зради, адже, коли Констанс відмовиться від свого чоловіка Кліффорда, зрадить його, вона порушить дану йому обіцянку бути завжди разом. Власне Констанс намагається себе виправдати, звинувачуючи Кліффорда, коли вона уже вступила у позашлюбні взаємини з Майкалісом [1, 107].

Як було зазначено вище, Констанс прагнула чоловіка, який би міг отримати над нею цілковиту владу, а Майкаліс таким не був, тому логічно, що їхні взаємини з Констанс теж були приречені: вона залишилась не стільки з Кліффордом, скільки з лісом, а в перспективі і з лісником, Олівером Мелорзом, який виявився саме тим, кого вона прагнула, кому вона могла б бути вірною і покірною.

У романі «Чесність з собою» спостерігаємо повну протилежність персонажних ролей: Мирон повстає в образі сильного чоловіка, але зізнавшись у коханні Дарі, він перетворюється на інфантильного і покірного. Саме такої жінки: сильної, владної, мужньої, як Дара, він і прагнув. Коли Мирон відчуває симпатію до Віри, то ця симпатія виявляється недовгою і наратор дає зрозуміти ще на початку роману про їхні взаємини, а саме припинення взаємин від яких відмовляється сама Віра, адже Дара, на відміну від Віри, приносить тепло і затишок в життя Мирона [2, 5]. Таким чином бачимо, хто симпатичніший для Мирона: знервована Віра з «невеличкою постаттю» чи сильна і владна Дара, яка ще з дитинства виявляла свою владність і сильну постать: «Я була, дійсно, розбійник. Завжди з бандою хлопчаків. Неодмінно на чолі. Дівчаток не любила» [2, 17].

Дара, як і Констанс, не була вихідцем із вищих класів, на відміну від Кліффорда чи Сергія (чоловіка Дари). Цікавим є факт, що вона (як і Констанс у Лоуренса) зрадила свого чоловіка двічі: спершу вона, прагнучи перевірити Миронову теорію чесності з собою, пішла до готелю, де в неї був статевий зв'язок зі студентом, тобто вона пішла туди так, як чоловіки ходять до дому розпусти, щоб задовольнити свої сексуальні бажання; друга ж зрада відбулась, коли наприкінці роману вона вирішує залишитись з Мироном і покинути свого чоловіка. Констанс теж двічі зраджує Кліффорда: з Майкалісом і з Мелорзом.

Варто зауважити, що Констанс передусім прагнула бути покірною своєму чоловікові дружиною і матір'ю своїм майбутнім дітям. Покірною Кліффордові вона бути не могла, як і народити з ним дитину (Кліффорд був неспроможним мати дітей), тому і віддала перевагу лісникові. Дара ж прагнула бути владною, що цілком задовольняло Мирона. Щодо питання дітей, то скоріше за все вона з Сергієм дітей теж не могла мати, оскільки вона відмовилась від статевого життя з ним [2, 22].

На основі гендерних взаємин персонажів унаочнюється також концепт проституції в творах українського і англійського романістів. В.К.Винниченко на відміну від Д.Г.Лоуренса (маємо тут на увазі «Чесність з собою» і «Коханець леді Чаттерлей») більше уваги зосередив на цій суспільній проблемі, що проявлялася у зіткненні моральних принципів і стереотипів.

У фокалізації Винниченкових персонажів, зокрема Мирона Купченка, проститутка – це ніяке не зло, як це визначала мораль початку ХХ ст., а, скажімо, така ж професія, як лікар чи столяр. Так на початку роману «Чесність з собою», коли відбувається розмова Мирона з сестрою Марусею і Дарою, Маруся звинувачує його у нещирості [2, 9]. Виходячи ж з переконань самого Мирона, у нього насправді такі погляди і він переконаний у тому, що, коли ти сам у себе повіриш і почнеш думати так, ніби це насправді правильно, тоді проституція перестає бути проституцією. Це видно з так званого Миронового маніфесту, що був зачитаний на зібранні у Кисельських, і одним з пунктів якого були профспілки проститутток, що передбачав їх вільну працю: «Ця праця не тільки не принижуюча, та шкідлива, не тільки не заслуговує догани, але, навпаки, є добродійна для громадянства, – рівна праці поета та філософа, й заслуговує заохочення» [2, 47].

Зрозуміло, що суспільство однозначно відреагувало на таку політику гендерних взаємин, як, скажімо, вільне кохання чи пробний шлюб, яка йшла всупереч тогочасних моральних принципів. Однак персонаж Винниченка не покликаний доводити корисності чи шкідливості явища проституції. Письменник лише звертав увагу громадськості на актуальність проблеми та її наслідків.

Зрештою, у романі «Коханець леді Чаттерлей» питання проституції висвітлюється не стільки як проблема жінок, а навпаки, як проблема чоловіків. Так чи інакше позиція наратора робить очевидною думку, що саме чоловік ладен торгувати собою, щоб досягнути якогось добробуту [1, 397]. У Винниченка ж зазвичай спостерігаємо протилежну ситуацію. Однак якщо пригадати ситуацію походу Дари до готелю з метою використати послуги проститутки-чоловіка, то стає очевидною певна паралель у поглядах Лоуренса і Винниченка [2, 100].

Щоправда, треба зважити на те, що Дара виявила бажання скористатись послугами мужчини-проститутки, щоб перевірити чи переконатись у Мироновій теорії чесності з собою [2, 103].

У Лоуренса ж, мужчина-проститутка – це питання виключно фінансового характеру [1, 397]. Приміром, у романі «Сини і коханці» питання проституції згадується лише один раз, коли Міріам (одна з жінок Пола Морела, а саме його платонічне кохання, муза) виявляє свою точку зору щодо коханої жінки Пола [5, 388]. У романі «Коханець леді Чаттерлей» наратор дає можливість читачеві познайомитись з лоуренсівським баченням проституції дещо іншого характеру, філософського. Персонажі, такі як Кліффорд Чаттерлей чи Майкаліс – представники різних класів, яких об'єднує одна спільна риса – продатися заради визнання суспільством у будь-який спосіб. Саме у цьому лоуренсів наратор і вбачає проституцію [1, 76-77].

Батьки і діти – ще один аспект гендерної взаємодії у творах Д. Г. Лоуренса та В. К. Винниченка. Тут теж є свої відмінності і подібності.

Винниченкові персонажі, як правило, сповідують нову мораль, або ж протестують проти неї і питання дітонародження теж розглядають у подібному модерному ракурсі. Як зазначає В. Панченко, В. Винниченко ставив своїх героїв у такі ситуації, коли вони повинні були чимось поступатись: або власними принципами «нової моралі» – або життям дитини [9]. В. Винниченко, подібно до Гі де Мопассана, висвітлював у своїх творах («Memento» (1908), «По-свій» (1912) та «Записки кирпатого Мефістофеля» (1916)) проблему народження (небажаних) дітей як основну перепону на шляху до «чесності з собою», де батько стає перед вибором: прислухатись до старої чи нової моралі, скоритись інстинкту чи бути сильним і рухатись на зустріч кохання, нехтуючи батьківським обов'язком і відповідальністю за нове життя, не даючи йому жодного шансу. В. Панченко слушно зауважує: «В.Винниченко, влаштовуючи перевірку своїм героям і їхнім теоріям, прагнув зануритися в загадкові глибини людської психіки. Його цікавила роль інстинктів і підсвідомості у поведінці людини, загалом ірраціональна сфера. Як би не бунтували його герої проти біологічних програм - а нерідко ідея, принцип, теорія таки розбиваються об силу інстинкту, об прсте і вічне синівське чи батьківське почуття» [9].

Питання народження дитини у Винниченкових персонажів розглядається виключно з чоловічої точки зору, тому проблема дітовбивства і стає центральною, а саме убивство плоду - єдиним виходом із ситуації, що склалась перед персонажем. Така жорстокість може бути

виправдана лише персонажем-чоловіком, адже материнський інстинкт йому непритаманний. Доречно зауважити, що коли говорять про матір, виникає асоціація – материнський інстинкт, коли ж про батька, тоді це – батьківський обов'язок. Батькові у Винниченка легше прийняти фатальне рішення щодо небажаної (хоч і рідної) дитини. Така батьківська позиція скоріш говорить про батьківську (чоловічу) безвідповідальність, а не покору принципам «нової моралі».

У Лоуренса ж питання народження дитини осмислюються протилежним чином. Саме жіночий персонаж стає фокалізатором щодо народження дитини (Констанс Чаттерлей, Гертруда Морел) і не дивно, що проблема дітовбивства не розглядається Лоуренсовими персонажами, адже вбивство дитини матір'ю, незалежно від моральних переконань і принципів, - це явище рідкісне.

Подібно до Винниченка Лоуренс теж торкається питання небажаної дитини у романі «Сини і коханці», коли Гертруда Морел народжує свою третю дитину, яка через нелюбов до чоловіка в якийсь момент видається жінці ненависною і материнські почуття до немовляти долають перешкоду. У матері не просто прокидається обов'язок, вона відчуває провину перед дитиною, вона відчуває, що навіть не мала права вважати цю дитину небажаною [5, 48].

Винниченкові ж герої-чоловіки («Memento», «По-свій») небажаних дітей приносять в жертву (за винятком героя роману «Записки кирпатого Мефістофеля», який кориться батьківським почуттям і обов'язку) на користь «величним» і «високим» принципам «нової моралі», «чесності з собою» і в такий спосіб вони скоріш виражають свою інфантильність і безвідповідальність. Адже вбивство дитини аж ніяк не можна назвати відповідальним і виваженим кроком, як би воно не трактувалось. Варто згадати лише Мирона з роману «Чесність з собою», де герой погоджується, що нічого грішного у сексуальних зв'язках з некоханою жінкою немає, але тут же він відкидає можливість народження дитини як результат таких взаємин [2, 41].

У романі Д. Г. Лоуренса питання народження дитини теж важливе. Тут також присутній фактор чоловіка. Дитина не виступає об'єктом батьківської любові. В одних ситуаціях Лоуренс осмислює цю проблему на прикладі Кліффорда Чаттерлей, який не може мати дітей через своє каліцтво. Він пропонує Констансу народити дитину від іншого чоловіка, що вказує, насамперед, на холодний розрахунок і прагнення врятувати шлюб, адже сам Кліффорд зізнається, що не вірить в батьківство [1, 65]. Коли Констанс все ж замислилась над пропозицією Кліффорда народити дитину, то не знайшла зручної кандидатури на роль батька цієї дитини [1, 95]. Можна простежити схожість у думках персонажів Лоуренса і Винниченка (а саме Констанс і Мирона) у тому, що дитину потрібно народити «з любовію та свідомістю» [2, 42]. Отож, Кліффордові дитина не потрібна: «–Я не проти, якщо це не заважатиме нам, – сказав він. Заважатиме чому? – запитала вона. Тобі й мені; нашій любові. Якщо це буде на заваді, тоді я всіма силами проти» [1, 168].

В інших ситуаціях Лоуренс осмислює проблему дітонородження на прикладі Олівера Мелорза, який виражає цілковиту байдужість щодо народження з уже вагітною на момент розмови Констанс дитини: «А якщо в тебе буде дитина? – запитала вона. Він опустив голову. Ну, – нарешті сказав він. – Гадаю, неправильно й гірко приводити на цей світ дитину. Ні! Не кажи так! Не кажи так! – благала вона. – Я думаю, в мене буде дитина. Скажи, що ти радий, – вона накрила його руку своєю. Я радий, що ти рада, – сказав він. – Та, на мій погляд, це жахлива зрада по відношенню до ненародженої істоти» [1, 168].

Невіддільним від проблеми гендерних взаємин персонажів Лоуренса та Винниченка є питання їх зрілості та інфантильності. Розгляньмо його на прикладі таких персонажів як Мирон, Дара, Тарас і Віра в романі «Чесність з собою» В. К. Винниченка і Констанс, Кліффорд та Олівер в романі «Коханець леді Чаттерлей» Д. Г. Лоуренса.

Так, у романі «Чесність з собою» читач знайомиться з персонажем Мирона Купченка, художника і кресляра, котрий навчається слідувати «новій моралі» і бути «чесним з собою». Герой сам зізнається, що це важко, коли у нього відбувається розмова з Олею, сестрою Тараса, про «нову мораль» [2, 38]. Мирон сильний чоловік, відмінний психолог, який сприймає оточуючий світ як гру: «не ростав слів, як вередлива дитина й не бігали жваво, швиденько та ласкаво його зеленкуваті очі» [2, 34]. Він ігнорує усталені норми і порядки, через що спільнота його зневажає, на що він не звертає особливої уваги. Мирон майже завжди зберігає цілковитий спокій і виваженість, свідченням чому є перманентна посмішка на його обличчі, навіть у ситуаціях, у яких всі оточуючі приходять у «замішання» [2, 4]. Таким чином, Мирон постає перед читачем в образі досвідченого зрілого чоловіка, готового приймати адекватні рішення і відстоювати свою точку зору.

Мирон Купченко – зразок надлюдини, яка збагнула те, чого не змогли зробити інші і, судячи з позиції наратора, не змогли б цього зробити. Скажімо, Тарас Щербина, перейнятий вченнями Мирона, спробував осмислити і втілити принцип «чесності з собою» у життя що привело його до фатального кінця.

Звернімо увагу на іншого персонажа роману, Тараса Щербину, який повстає перед читачем в образі інфантильного і психічно неврівноваженого параноїка, не здатного приймати самостійні дорослі рішення. Для прикладу візьмімо ситуацію з виготовленням бомби і прагненням підірвати аудиторію із студентами і професором, і собою [2, 145-146].

Такий персонажний контраст у романі не випадковий, адже він також простежується і на прикладі персонажів-жінок. Це Віра і Дара, де Дара – сильна, вольова особистість, готова до виважених рішень і відважних експериментів, а Віра (подібно до Тараса) – хвороблива, психічно не врівноважена, істерична особа, яка розчарувавшись в усьому і виявивши слабину вирішує покінчити життя самогубством. Перед смертю вона залишила записку в якій завуальовано розкривала причину свого трагічно поспішного рішення: «Розсунула покрови й побачила себе, свою негідність, мерзенність і непотрібність. Більше також брехати собі не можу, жити гидко, поміраю ...» [2, 157]. Сюжетна лінія роману вибудовується у ніцшеанському характері – виживає лише сильний. Як висловилася героїня роману Дара: «Сильне живе, слабе гине» [2, 158].

Коли ж простежити перебіг взаємин Мирона і Дари, то наприкінці роману його поняття «чесності з собою» не виправдовує себе, він виявляється надзвичайно вмілим «актором» [2, 12], як це припускала Дара на початку роману і наприкінці, хоч імпліцитно, але остаточно переконалась у своїй гіпотезі: «Одвела голову його, одхилила й дивилась також здивовано, ніжно, з щасливим нерозумінням. – Мироне? Так?... Мій? Як чудно... Господи, як ти дивишся... Таким ніколи не бачила... Ти можеш бути таким ніжним?» [2, 151]. Виявляється, йому притаманні цілком людські емоції і він не зміг «довести почуття до думки» [2, 15]. Коли Мирон нарешті освічується Дарі у коханні, його поведінка скоріше нагадує невпевненого у собі хлопчика, аніж зрілого чоловіка із стійкою психікою, у чому сам зізнається [2, 152].

У Лоуренса ж питання інфантильності персонажів більш прозоре, адже у романі «Коханець леді Чаттерлей» жінка, по-перше, – головна героїня, по-друге, наратор зображає її сильною особистістю (принаймні до взаємин з Олівером Мелорзом, якому вона цілковито скорилась), а сильній особистості така характерна риса як дитячість не зовсім пасує.

Саме чоловічі персонажі (як головні (Кліффорд і Олівер) так і другорядні (Майкаліс)), судячи з їх поведінки, стають прикладами дорослих дітей у романі. Почнімо з Кліффорда Чаттерлея, чоловіка Констанс. Фактично на початку роману наратор дає читачу можливість побачити Кліффорда як людину залежну від іншої людини. Він же каліка і цілком природно, що за ним хтось доглядає і в такий спосіб він стає залежним від тієї іншої людини. Але слід пам'ятати, що персонаж Кліффорда – заможний аристократ, спроможний забезпечити собі належний догляд і причина фізичного каліцтва тут ні до чого. Справа скоріше за все в іншому, адже наратор повідомляє, що він (Кліффорд) потребував Констанс кожної хвилини і йому вона потрібна була всюди, щоб усвідомлювати своє існування [1, 23]. Вираження Кліффордівної інфантильності прозоре упродовж усього роману і воно присутнє у багатьох місцях твору: у сцені знайомства Констанс з лісником Олівером Мелорзом, коли Кліффорд попросив Мелорза виштовхати його інвалідний візок вгору аргументуючи, що «моторчик» у ньому надто слабкий, щоб виїхати на гору [1, 70].

Коли Кліффорд розуміє, що їхні з Констанс взаємини на межі розриву, він вдається до істерії, яка простежується на прикладі його фанатичного захоплення радіо чи повернення до вугільної промисловості і нарешті збочених взаємин з місіс Болтон, з появою якої Кліффорд взагалі перетворився на «велику дитину» [1, 445].

Олівер Мелорз, хоч і імпліцитно (адже наратор не дає чіткої можливості зробити певні висновки), але – це ще один персонаж, який у романі відображає безвідповідальність та інфантильність які виражаються у його взаєминах із Констанс. Все, що його цікавить в жінці – це взаємини сексуального характеру [1, 311]. Жінка для Мелорза – це лише об'єкт сексуального задоволення. Коли Констанс запитує Мелорза про його симпатію до неї, він спроможний лише сказати, що любить з нею кохатись. Персонаж Олівера Мелорза пов'язується з Констанс Чаттерлей виключно у сексуальному плані.

Ще одним концептом, який утворює цілісну структуру гендерних взаємин і зв'язкув

персонажів у романі є ревнощі. У Винниченка цей аспект висвітлюється переважно з точки зору «нової моралі». Поняття ревнощів щільно пов'язане з вченням Мирона про проституцію. Опираючись на оцінку точку зору Олі, ревнощі – риса непритаманна Мирону, тому що він схвалює проституцію і тому ревнувати для нього просто нелогічно. У Лоуренса ж проблема ревнощів набуває дещо іншого забарвлення і висвітлюється з позиції Едіпового комплексу. Тобто, у Лоуренса – це матір, яка змагається з молодими «конкурентками» у боротьбі за свого сина, у Винниченка – це сильна жінка проти слабкої.

Погляньмо на проблему ревнощів на прикладі героїв Винниченкового роману «Чесність з собою», де вже на початку роману чітко окреслюються два протилежних полюси: Віра і Дара. Віра приходить до Мирона, щоб виявити свою ненависть і зневагу до нього, хоч і визнає, що симпатизує йому. З тексту очевидно, що у Віри і Мирона були стосунки певного характеру у минулому, від яких вона хоче відмовитись переосмисливши їх [2, 2]. Віра не може погодитись з поразкою і одностороннім коханням до Мирона, що і штовхає її на конфлікт з ним.

Героїня зізнається: «– Я вас тепер зрозуміла остаточно, до кінця зрозуміла!» [2, 2]. А що ж насправді зрозуміла Віра? Очевидно те, що і хотіла зрозуміти, те з чим і прийшла. Вона просто тепер виговорює йому це. А далі читає має змогу спостерігати характеристики, які репрезентовано з позиції самої Віри: «Перше я не згожувалась, але зараз бачу, що ви тільки распустник, герой полу, перевернена людина. Тому до вас так і тягне жінок» [2, 2]. Це точка зору Віри зазвичай читач відразу приписує Миронові всі ці характеристики, що й викликає враження негативності цього персонажа.

Звернімо увагу на Вірину версію чому і що вабить жінок у Миронові: «Думаєте, – їх приваблює ваша вугласта фізіономія або котячі очі? Ха!» [2, 2], тобто ці речі могли б приваблювати виходячи з точки зору Віри, але не слід думати, що вони приваблюють жінок взагалі. Власне Віру свого часу привабили ці котячі очі і вугласта фізіономія. «Так, ви – негарні, добродію! І фізично, і ще більш морально. І от це ваше моральне гидоцтво й приваблює до вас дуреп жінок. Дуреп, дурних, ідіоток» [2, 2]. Виходячи з позиції Віри, чим більш ти морально гидкий, тим більше ти привабливий для жінок, яких вона називає дурепами, дурними і ідіотками і до яких фактично відносить себе саму. Мирона ж образи Віри не торкають, навпаки, йому цікаво, яким може бути продовження їхньої «цікавої» розмови. Він навіть пропонує відкласти розмову з Вірою до кращих часів: «– Наша ціка-ава розмова переривається. Якщо хочете...» [2, 2]. Йому байдужі образи Віри, оскільки він знає принцип: як про себе будеш думати сам, так про тебе думатимуть й інші, що власне і можна побачити з іншого епізоду цього ж розділу роману, де він пропонує свою життєву позицію чи то переконання, яким він вже живе. Виходячи з переконань самого Мирона, він чесний з собою і коли пізніше Віра не втрималась і вдалась до несвідомо відкритих образ: «– Ще б пак! – раптом голосно сказала Віра. – Якщо вам, Тарасе, потрібні будуть звязки з злодіями, шулерами, проститутками, то сміло звертайтеся... – і раптом, густо почервонівши, не скінчила і змовкла» [2, 4], це не викликало в Мирона нічого крім посмішки і спокою на його обличчі, адже він не робить для себе таємниці у своїй обізнаності із злочинцями і повіями і схвалює Вірин чесний крок на зустріч до чесності з собою. Саме спокій Мирона примусив Віру відчутти провину сказаного, що для Мирона було цілком природно. Складається враження, що Мирон застосував свою психоаналітичну техніку і залишився єдиним, кого ці слова не зачепили, хоча і були направлені саме до нього [2, 4].

Дара – цілковита протилежність Віри. Вона виважена, сильна і здатна до сміливих вчинків жінка. Вона теж кохає Мирона і не дивно, що вона зневажає Віру, по-перше, у якості суперниці, по-друге, як слабку, істеричну і ні на що не здатну особу, а якщо і здатну, то на безглузді і необдумані вчинки, як скажімо, самогубство. Коли на початку роману читач знайомиться з персонажами Дари і Віри, йому стає очевидним відношення Дари до Віри. Адже коли Дара звертається до Віри в помешканні Мирона, вона промовляє до неї зверхньо і зневажливо: «А, і ти тут! – кинула Вірі» [2, 3]. Звідси ми бачимо, що Вірина наближеність до Мирона неприємна Дарі, яка, приховуючи свої ревнощі не ховає зневаги. Причому зневага її стосується не лише Віри, а й Сергія (чоловіка Дари) і самого Мирона. Чоловіка вона зневажає у доволі жорстокий спосіб, що можна простежити на прикладі її розповіді про знайому, яка зрадила свого чоловіка з іншим, незнайомим їй чоловіком [2, 107]. Фактично вона розповідає про свій досвід, експеримент, до якого вона вдалась, щоб скоріше за все перевірити на практиці Миронову теорію «чесності з собою». Але Дара не просто розповідає, а й у якусь мить зізнається Сергієві, що це була саме вона

[2, 109], і ситуація під час цієї розмови виглядає так, що Дара не просто зневажає свого чоловіка, а знущується над ним.

Мирон, коли розмова стосується Дари, цілковито інфантилізується і веде себе так, ніби він школяр, що розбив вікно, якого викрили і який боїться у цьому зізнатись. У романі кілька разів у Мирона відбуваються розмови з іншими жінками про Дару, де вони діляться з ним своїми спостереженнями стосовно його симпатії до Дари. Він відразу заперечує, що відчуває якусь симпатію до неї. Коли Дара це лише приховує за маскою зневаги до інших, то Мирон цілковито заперечує свої відчуття до неї [2, 58].

У Лоуренсових героїв питання ревності повстає перед читачем у дещо іншому світлі. Перш за все, наратор акцентує читацьку увагу на взаєминах синів з їхньою матір'ю і жінками. У романі «Сини і коханці» взаємини такого характеру очевидні: неподоланий едіпів комплекс, що призвів до смерті одного сина і фатального стану, близького до самогубства, іншого; зневага до своїх дівчат за надмірну присутність у їхніх життях; пошук неіснуючого ідеалу; тощо.

Пол Морел почувається найщасливішим з Міріам, коли вони з нею обговорюють його митецьку роботу і зневажає її, коли вона пручається, щоб не скоряться Полу в плані сексуальних взаємин. У стосунках між Полом і Міріам ключовим корегуючим чинником стає його матір, Гертруда Морел, яка з першої зустрічі з Міріам неприхильна до неї, судячи з її фокалізації, через те, що Міріам відбирає у неї сина [5, 197].

Гертруда Морел зробила усе можливе задля створення розколу у взаєминах Пола і Міріам. Жінка не захотіла жертвувати духовною стороною свого сина, тому що саме вона повинна була бути натхненницею, а не якась «дівчисько» [5, 197]. Читач спостерігає це у фокалізації Пола: «У матері він черпав життєве тепло, силу творити; Міріам стократ примножувала тепло, і воно перетворювалося на світло ясного судження» [5, 195]. Зрештою, Гертруда Морел добилася своєї мети, Пол зненавидів Міріам: «Якщо Міріам причина страждань його матері, значить, він зненавидить Міріам – а ненавидіти її йому так легко» [5, 236]. Коли він був не з Міріам, його несамовито тягнуло до неї, коли ж вони зустрічались, він знову її ненавидів [5, 237]. Зрештою Пол остаточно піддався впливу матері, почавши вважати, що Міріам хоче не його всього, а лише його душу, що було неприйнятним для Пола, адже він хотів і взаємин, які передбачали б не лише його духовну капітуляцію, а й фізичну і пристрасну подяку [5, 237]. Врешті решт Міріам все ж таки погоджується стати Половою коханкою, але знову ж таки акт фізичного кохання для неї ніщо інше, як самопожертва в ім'я кохання і збереження їхніх з Полом взаємин.

Немаловажний і той факт, що поняття самопожертви в сексуальних взаєминах нав'язала Міріам її матері: «Міріам, як і її мати, була понад міру чутлива. Найменша вульгарність відштовхувала її, коробила до болю» [5, 200], так само, як Полу його матір прив'язала несамовиту і беззаперечну любов до себе, що він так і не зміг знайти свого ідеалу жінки, оскільки у жодній з них (окрім матері) не було усіх рис, притаманних його ідеалу.

Клара, на відміну, від Міріам не викликала ревнивої ненависті і зневаги з боку місіс Морел, оскільки вона не побачила в Кларі загрози заповнити душу її сина, яка мала належати їй (матері): «Місіс Морел примірялась до молодої жінки і зрозуміла, що легко бере верх» [5, 392]. Місіс Морел у якусь мить навіть пожаліла Клару, адже їй треба було приборкати Пола, який на момент знайомства Клари з матір'ю вирішив, що не лише не хоче одружуватись із Міріам, а взагалі не має бажання одружуватись з жодною жінкою.

Щодо конкуренції Міріам і Клари, то тут усе досить прозоро: Клара не бачить в Міріам суперниці, що підтверджує її порада Полу не розривати стосунків з Міріам [5, 338-339]. Згодом, під час знайомства з місіс Морел Клара підсилює свою позицію, заручившись підтримкою місіс Морел. Коли вони обговорювали Міріам, саме Клара почала говорити про Міріам з негативної точки зору, і цю позицію цілковито підтримала місіс Морел, що власне почув Пол. і дивним є те, що ненависть у нього виросла не до Клари, а до Міріам: «Пола обдало жаром, он обурился, що вони так судять про Міріам. Яке у них право так говорити! Однак від їх слів чомусь впалахнула ненависть до Міріам» [5, 397]. Міріам, на відміну від Клари, не стала боротись за своє кохання до Пола. Коли Пол повідомляє Міріам, що запросив Клару додому (познайомити з матір'ю), Міріам розуміє, що знайомство це – не просто знайомство двох жінок і все, до чого вона вдається – це жаль по відношенню до себе [5, 388]. Окрім того Міріам зрозуміла, що Клара – бажаніша гостя у домі Морелів, і це ще один нюанс, що штовхає Міріам до визнання своєї поразки і капітуляції: «І Міріам зрозуміла, що Клару тут прийняли, як її саму ніколи не приймали» [5, 395].

Таким чином, порівняння гендерної взаємодії у романах Д.Г.Лоуренса «Коханець леді Чатерлей» та «Сини та коханці» і В.Винниченка «Чесність з собою» та «Записки Кирпатого Мефістофеля» виявляє специфіку основних концептів, що регулюють міжперсональні реляції: шлюбу/перелюбу, вірності/зради, репродуктивна функція, ревнощів, проституції, симпатії/антипатії, зрілості/інфантильності. Кожен з романістів репрезентував оригінальний зразок між статевої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Записки кирпатого Мефістофеля. Електронна Бібліотека Української Літератури, КІУС: <http://www.utoronto.ca/elul/Vynnychenko/Chesnist/index.html>
2. Винниченко В. Чесність з собою. Електронна Бібліотека Української Літератури, КІУС: <http://www.utoronto.ca/elul/Vynnychenko/Chesnist/index.html> – 158 с.
3. Лоуренс Д.Г. Коханець леді Чатерлей / Пер з англ. Соломії Павличко. – К.: Основи, 1999. – 461 с.
4. Лоуренс Д.Г. Коханець леді Чаттерлі / Пер. з англ. Д.О. Радієнко. – Харків: Фоліо, 2005. – 380 с.
5. Лоуренс Д.Г. Сыновья и любовники. / Пер. с англ. Р. Облонской. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 512 с.
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
7. Павличко С. Фемінізм. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
8. Павличко С. Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? //Слово і час. – 1991. – № 6. – С. 10–15.
9. Панченко В.Є. Творчість Володимира Винниченка 1902–1920 рр. У генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.01 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1998. – 35 с.
10. Панченко В.Є. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості: Книга розвідок та мандрівок. — К.: Твім інтер, 2004. — 288 с.

Людмила ПОТАПЕНКО

ЦЕНТР І МАРГІНЕС У ПРАЦІ Е. САЇДА «КУЛЬТУРА Й ІМПЕРІАЛІЗМ»: З ПОГЛЯДУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

У статті аналізується з позиції літературознавчої компаративістики широко відома праця «Культура й імперіалізм» провідного представника постколоніалізму Е. Саїда; розглядається реалізація однієї із провідних опозицій постколоніального дискурсу, а саме – взаємовідносини метрополії й колоній, центру та маргінесу.

Ключові слова: постколоніальний дискурс, постколоніальна література, центр, маргінес, національна ідентичність, компаративний аналіз, метрополія, колонія.

The article is aimed to analyze the work of leading post-colonialism representative E. Said «Culture and Imperialism» concerning the realization of one of the main oppositions of postcolonial discourse – relations between metropolis and colonies, centre and margins.

Key words: postcolonial discourse, postcolonial literature, centre, margins, national identity, comparative analysis, metropolis, colony.

В статье анализируется в контексте литературоведческой компаративистики широко известный труд «Культура и империализм» ведущего представителя постколониализма Э. Саида в аспекте реализации одной из главных оппозиций постколониального дискурса, а именно – взаимоотношения метрополии и колоний, центра и маргинала.

Ключевые слова: постколониальный дискурс, постколониальная литература, центр, маргинал, национальная идентичность, компаративный анализ, метрополия, колония.

У добу постколоніалізму та глобалізації відбуваються помітні зрушення в літературознавчо - компаративістських дослідженнях. У центр потрапляють проблеми регіоналізму і відносин «центр – периферія», а разом з ними і проблеми співвідношення